

پیشگیری از جرم پول شویی

در نظام پولی و بانکی *

- سیدحسین حسینی^۱
- افشین آذری متین^۲

چکیده

بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، مرکز اصلی مبادلات پولی شناخته می‌شوند و اتخاذ تدابیر مناسب پیشگیرانه، از ورود پول‌های کثیف به نظام پولی و بانکی اهمیت به‌سزا دارد. برای دستیابی به این مهم، لازم است در مرحله اول بانک مرکزی نظارت مؤثری بر تأسیس بانک‌ها و مؤسسات مالی و اجرای مقررات ضد پول‌شویی داشته باشد. با توجه به جایگزینی بانکداری الکترونیکی به جای بانکداری سنتی و کاغذی، شایسته است سیستم بانکی برای شناسایی تراکنش‌های بانکی مشکوک به پول‌شویی، فناوری‌های پیشگیرانه‌ای به کار بندد و سامانه‌های پرداخت مجهز به روش‌های کنترلی دقیق را در سامانه خدمات بانکی تعبیه نماید. گام بعدی رعایت ضوابط و دستورالعمل‌های سیستم بانکی برای پیشگیری از جرم پول‌شویی است؛ مانند ضوابط احراز هویت، طبقه‌بندی اشخاص، تعیین

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۲۷.

۱. استادیار دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول) (shosseini@um.ac.ir).

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی (azarimatin@gmail.com).

سطح فعالیت مشتریان بانک، روابط کارگزاری با سایر بانک‌ها.
واژگان کلیدی: جرم پول‌شویی، معاملات مشکوک، بانک مرکزی، بانکداری
 الکترونیکی، پیشگیری.

مقدمه

جرایم اقتصادی به شیوه‌های متفاوت نظام اقتصادی را هدف قرار می‌دهند. تنوع این جرایم نیز به طور عمده با این شیوه‌ها مرتبط است. جرم‌انگاری پول‌شویی یکی از پیامدهای متنوع جرایم اقتصادی به شمار می‌رود. یکی از ویژگی‌های اساسی در تمام جرایم اقتصادی (ر.ک: ابراهیمی، صادق‌نژاد نائینی، ۱۳۹۲: ش ۱۵۵/۵) ارتباط آن با نظام پولی و بانکی است، به طوری که بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری را مرکز شست‌وشوی پول‌های نامشروع قرار داده است. از این رو، فرایند پول‌شویی در نظام پولی و بانکی یکی از گزینه‌های اصلی مرتکبان جرم پول‌شویی است. این فرایند می‌تواند تأثیر بسیار منفی و گاه جبران‌ناپذیری را بر نظام پولی و ارزی بگذارد. بر این اساس، قانون‌گذار طبق بند «الف» ماده ۱ قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور، مصوب ۱۳۶۹ ش. یکی از دلایل اصلی اخلاص در نظام اقتصادی کشور را مشکلات نظام پولی و ارزی دانسته است. در اینجا پرسش مهم آن است که نظام پولی و ارزی که هسته اصلی شبکه حفاظت از سیستم مالی شمرده می‌شود، چگونه می‌تواند مانع تحقق جرم پول‌شویی گردد؟ در این مقاله سه راهکار اصلی را که در سیستم بانکی کشور برای پیشگیری از این معضل اتخاذ شده است، بررسی می‌کنیم. این سه راهکار عبارت‌اند از: کنترل بیرونی از طریق بانک مرکزی، استفاده از سامانه‌های نظارتی در بانکداری الکترونیکی، و تصویب آیین‌نامه‌های مورد نیاز و ابلاغ آن‌ها به سیستم بانکی. در ادامه مقاله، هر یک از این راهکارها را به تفصیل بررسی می‌کنیم.

۱. نظارت بانک مرکزی در پیشگیری وضعی از پول‌شویی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف است بر فعالیت بانک‌ها و همسویی آن‌ها با رهنمودهای قانونی و استانداردهای اساسی نظارت کامل داشته باشد. از این رو، دو اداره «نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری» و «مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه

با پول‌شویی» زیر نظر معاون نظارت بانک مرکزی مشغول فعالیت‌اند.^۱ ضمانت اجرای تخلف از مقررات نظارتی بانک مرکزی نیز در ماده ۴۴ قانون پولی و بانکی کشور و تبصره ۲ ماده ۹۶ قانون برنامه پنجم مشخص شده است: سلب صلاحیت حرفه‌ای، لغو مجوز،^۲ و محکومیت متخلفان فعال در حوزه پولی به پرداخت جریمه.

اقدامات پیشگیرانه بانک مرکزی را در سه مرحله می‌توان خلاصه کرد: الف) اطلاع‌رسانی عمومی درباره تمام قوانین، آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های مربوط به پول‌شویی. طبق قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات سال ۱۳۸۸ ش. مؤسسات عمومی موظف‌اند با هدف احترام به حقوق شهروندی اطلاعاتی را که نفع عمومی دارند، در اختیار مردم بگذارند. بانک مرکزی در این مرحله، فهرست مؤسسات و بانک‌هایی را که به آن‌ها مجوز داده است،^۳ منتشر می‌کند تا از وقوع جرایم پولی و بانکی جلوگیری نماید؛^۴ زیرا مؤسسات بی‌مجوز، محل مناسبی برای اختفای فعالیت‌های پول‌شویی‌اند.

ب) بررسی شرایط مؤسسات اعتباری در زمان تأسیس.^۵ بنابراین صاحبان این گونه مؤسسات نباید سابقه محکومیت کیفری مؤثر، بدهی بانکی، چک برگشتی و بدهی مالیاتی

۱. بند «ب» ماده ۱۱ قانون پولی و بانکی کشور ۱۳۵۱، بند «الف» ماده واحده قانون اجازه تأسیس بانک‌های غیر دولتی ۱۳۷۹ ش. و بندهای «ج» و «د» ماده ۹۷ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۹ ش.

۲. طبق بند «د» ماده ۳۹ قانون پولی و بانکی کشور، بانک‌هایی که برخلاف قانون و دستورات بانک مرکزی یا اساسنامه خود رفتار کنند بنا به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی و تأیید شورای پول و اعتبار و تصویب هیئت مرکب از رئیس جمهور و وزیر اقتصادی و دارایی و رئیس قوه قضاییه، اداره امور آن به بانک مرکزی واگذار یا اجازه تأسیس آن لغو می‌گردد.

۳. مواد ۱۸ و ۲۰ ضوابط سیاستی نظارتی شبکه بانکی در سال ۱۳۸۸ ش. مندرج در روزنامه رسمی شماره ۱۸۶۷۳/۱/۲۶/۱۳۸۸ نیز به ضرورت اخذ مجوز از بانک مرکزی اشاره کرده است.

۴. ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی و بند «ب» ماده ۴۲ قانون پولی و بانکی کشور راجع به جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای اشتغال بدون مجوز به بانکداری می‌باشد.

۵. طبق ماده ۹ آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیر دولتی، اشخاصی که به منظور اخذ مجوز تأسیس مؤسسه اعتباری، اطلاعات کذب یا جعلی ارائه نماید، بانک مرکزی ضمن اینکه مجوز آن‌ها را لغو می‌کند و از مراجع قضایی تقاضای تعقیب کیفری می‌نماید، این اشخاص از تأسیس نهادهای تحت نظارت بانک مرکزی تا ۱۰ سال نیز محروم می‌شوند.

داشته باشند^۱ و نیز باید مستندات مربوط به منشأ تأمین سرمایه اولیه (چهار هزار میلیارد ریال) را داشته باشند. اعضای هیئت مدیره هم علاوه بر حسن شهرت باید تحصیلات کارشناسی و صلاحیت تخصصی لازم را داشته باشند. بانک مرکزی به این مؤسسات غیر دولتی اجازه نمی‌دهد که اداره آن‌ها به صورت خانوادگی انجام شود و ترکیب سهام‌داران یکدست باشد.^۲ بر این اساس، اشخاص حقیقی حداکثر ۱۰ درصد و حداقل ۵ درصد می‌توانند سهام داشته باشند و اگر خانواده‌ای سهام داشته باشد، مجموع سهام نباید به گونه‌ای باشد که بیش از یک عضو در هیئت مدیره داشته باشند.^۳

ج) نظارت بر فعالیت‌های مؤسسات اعتباری بعد از اخذ مجوز و در حین فعالیت.^۴ بازرسان بانک مرکزی در نظارت کلی خود، اجرای تعهدات و استانداردهای ضد پول‌شویی را در مؤسسات اعتباری ارزیابی می‌کنند و از طریق حسابرسی داخلی اطمینان می‌یابند که بانک با تأسیس شرکت‌های بزرگ یا تشکیلات موازی بانکداری مثل صرافی یا خرید غیر منقول، در فعالیت‌های پول‌شویی مبادرتاً دخالتی ندارد. همچنین بانک مرکزی تراکنش‌های مالی مشکوک را به صورت موردی پایش مستمر می‌کند.^۵

تحلیل جرم‌شناختی مدل پیشگیری از جرم پول‌شویی توسط بانک مرکزی، جرم‌شناسی مبتنی بر علیت را تأیید نمی‌کند؛ چون این روش بدون توجه به فرایند علمی

۱. ماده ۱۸۰ آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیر دولتی.
۲. بر اساس ماده ۱۹ و ۹۰ آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیر دولتی، سقف مجاز تملک سهام در مؤسسات اعتباری برای اشخاص حقیقی و حقوقی محدود شده است، به طوری که باعث نفوذ و کنترل مؤثر یک شخص یا گروه نسبت به یک بانک نگردد. چنین دیدگاهی رویکرد پیشگیرانه دارد و باعث نظارت مالکان نسبت به یکدیگر می‌شود.
۳. به منظور تفکیک وظایف نظارتی از وظایف اجرایی و نظارت هیئت مدیره نسبت به عملکرد مدیرعامل، طبق جلسه شماره ۱۱۲۹ مورخ ۱۳۹۰/۷/۱۲ ش. شورای پول و اعتبار، تصدی همزمان پست مدیرعامل و ریاست هیئت مدیره برای یک نفر، در بانک‌های خصوصی و بانک‌های دولتی خصوصی شده ممنوع است.
۴. طبق ماده ۹۲ آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیر دولتی، تمام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مکلف‌اند اطلاعات و آمار درخواستی بانک مرکزی را در اختیار قرار دهند.
۵. علاوه بر تکالیف ذکر شده طبق قانون ۴۸ آیین‌نامه قانون مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی مکلف است به منظور احراز صحت اسناد و اطلاعات افراد، نسبت به راه‌اندازی سامانه اطلاعات مشتریان شامل اطلاعات حساب‌ها و تسهیلات، چک برگشتی، اظهارنامه مالیاتی، محکومیت‌ها و سفته‌های واخواستی و اطلاعات سجلی اقدام نماید.

شکل‌گیری پدیده مجرمانه پول‌شویی، مبادرت به طراحی یک مدل پیچیده کنترل می‌کند و از واقعیت این پدیده مجرمانه به مثابه یک محصول تعامل علل شخصی (فردی)، محیطی و وضعی غافل می‌ماند. به نظر می‌رسد گزینه بانک مرکزی در پیشگیری از جرم پول‌شویی با شاخص‌های مدل کنترل اجتماعی که متعاقب جرم‌شناسی بالینی شکل می‌گیرد، هماهنگی معناداری داشته باشد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۷۱۹). بنابراین و با توجه به یکی از انواع پیشگیری غیر کیفری که بحث پیشگیری وضعی را مطرح می‌نماید و نیز با توجه به این امر که در پیشگیری وضعی اندیشه کنترل و به حداقل رسانیدن فرصت‌های مجرمانه اهمیت دارد (حسینی و ملازمیان، ۱۳۹۴: ۶۷/۱) می‌توان نقش بانک مرکزی را به عنوان یک نهاد نظارتی در پیشگیری وضعی از جرایم پول‌شویی در حوزه بانکی تبیین نمود.

۲. پیشگیری فنی از پول‌شویی در بانکداری الکترونیکی

روش ارتکاب پول‌شویی در بانکداری الکترونیکی با بانکداری سنتی متفاوت است. در بانکداری الکترونیکی حجم زیادی از پول به سرعت جابه‌جا می‌شود و نیاز به حمل فیزیکی پول نیست. مشتری بانک نیز می‌تواند در محل شعبه بانک حاضر نشود. بنابراین فضای مجازی این امکان را فراهم نموده است که نقل و انتقال کنندگان پول گمنام باقی بمانند. در بانکداری جدید در زمان کوتاهی انتقالات پیاپی انجام می‌شوند. مبالغ درشت به واحدهای کوچک‌تر تقسیم می‌شوند، حساب‌های واسط متعددی درگیر می‌شوند و نهایتاً وجوه به حساب‌های مورد نظر پول‌شویان منتقل می‌شوند تا به عنوان درآمدهای مشروع معرفی شوند. از طرف دیگر، بانکداری الکترونیکی فرصتی را فراهم کرده است تا بزهکاران با سوءاستفاده از ماشینی شدن بانکداری، مرتکب جرایم منشأ جدید پول‌شویی شوند و از این طریق به صورت غیر قانونی اقدام به تحصیل وجوه نمایند. هرکرا از طریق نقض تدابیر امنیتی به حساب‌های مشتریان بانک دسترسی می‌یابند و اقدام به انتقال وجوه می‌نمایند. در اصطلاح مهندسی معکوس، افراد به بهانه برنده شدن جایزه به سمت دستگاه‌های خودپرداز هدایت می‌شوند و با راهنمایی فردی که کلاهبردار می‌نماید، از طریق منوی انگلیسی و به دست خودشان، وجوه حسابشان

را به حساب مورد نظر فرد کلاهبردار منتقل می‌نمایند و یا در روش فیشینگ^۱، درگاه اینترنتی بانک شبیه‌سازی می‌شود و افرادی که قصد انجام عملیات بانکی را دارند، اطلاعات رمز و حساب خود را در این درگاه وارد می‌کنند. بدین سان اطلاعات اینان در دسترس فرد کلاهبردار قرار می‌گیرد. با اینکه بانکداری الکترونیکی شیوه‌های جدیدی برای ارتکاب جرم پول‌شویی و جرایم منشأ آن فراهم کرده است، تجهیزات فنی که درون سیستم بانکداری الکترونیکی تعبیه می‌شوند، از نوع پیشگیری فناوریانه محسوب می‌شوند و رصد کردن فعالیت‌های پول‌شویان را تسهیل می‌کنند. البته صرف نظر از ابهام در میزان شناسایی جرم پول‌شویی، این سیستم می‌تواند در مواردی به حریم خصوصی زندگی مالی آنان تعرض کند. از این رو، اسرار مالی هیچ کس در نظام پولی و بانکی مصون از افشا نخواهد بود (بارانی و افراسیابی، ۱۳۹۲: ۷۰۴/۲).

۱-۲. چالش‌های سیستم بانکداری الکترونیکی در پیشگیری از پول‌شویی
در حال حاضر، سامانه متمرکز بانکی در بانک‌های کشور پیاده‌سازی نشده است. سیستم‌های به کار گرفته شده در بانک‌های مختلف هماهنگ نیستند و به صورت برخط^۲ و جزیره‌ای‌اند، هرچند فرایندهای پرداخت مشتریان را برخط نشان می‌دهند. بنابراین باید سیستم جامع قانونی نظارتی طراحی شود. لذا در بند ۲ ماده ۴۵ بسته سیاسی نظارتی بانک مرکزی سال ۸۷ و بند «الف» ماده ۴۹ قانون برنامه پنجم توسعه، تمام بانک‌ها برای حفظ یکپارچگی و سازگار بودن سیستم بانکداری، ملزم به استقرار سامانه بانکداری متمرکز گربینکینگ^۳ برای خدمات بانکی، مطابق استانداردهای بانک

۱. رمزگیری یا فیشینگ (Phishing) کنایه از ماهیگیری است که در آن ماهیگیر قلاب یا تور خود را در محیط‌هایی که طعمه‌های فراوانی برای صید وجود دارد یا در فضای مجازی در جایی که استانداردهای ایمنی به درستی مراعات نشده یا مشتری برای یک لحظه بی‌احتیاطی می‌کند، پهن می‌نماید. در این روش با ادعای قانونی بودن شرکت یا مؤسسه، از طرق مختلف از جمله رایانامه، از فرد خواسته می‌شود که شماره کارت اعتباری و یا سایر اطلاعات شخصی خود را ارائه نماید. با توجه به جعلی بودن عنوان و پایگاه اینترنتی مورد استفاده، بزهکاران حرفه‌ای از رمزگیری به عنوان مقدمه‌ای برای تحصیل وجه متعلق به دیگری استفاده می‌کنند (السان، ۱۳۹۲: ۱۹۷-۱۹۸).

- 2. Online.
- 3. Core banking.

مرکزی می‌باشند. از آنجا که سامانه بانکداری متمرکز یا گُربنکینگ پیاده‌سازی نشده است، امکان رصد و اعمال سیستم نظارتی کامل در شبکه بانکداری الکترونیکی وجود ندارد.^۱

۲-۲. تدابیر پیشگیرانه فنی از پولشویی

برای پیشگیری الکترونیکی از پولشویی، ایجاد اصلاحات فنی و تخصصی در سامانه‌های بانکی و سیستم‌های تسویه مبادلات بانکی بانک مرکزی اجتناب‌ناپذیر است. از مهم‌ترین این اصلاحات، ایجاد محدودیت در سقف تراکنش‌های روزانه است. به رغم اینکه چنین محدودیتی از لحاظ مبلغ روزانه خرید یا دریافت و انتقال وجه پیش‌بینی شده است، نمی‌توان ادعا نمود که چنین محدودیتی مانع گسترش پولشویی است. در سیستم بانکی حجم عظیمی از داده‌های مالی وجود دارد که نیروی انسانی نمی‌تواند با روش‌های سنتی، آن‌ها را مدیریت و کنترل نماید. داده‌ها به تنهایی قابل استفاده نیستند بلکه دانش نهفته در داده‌ها قابل استفاده است. بنابراین بدون ابزاری هوشمند و داده‌محور نمی‌توان پرده از پولشویی برداشت. داده‌کاوی راه حلی برای این مسئله است که به استفاده از دانش نهفته در داده‌ها کمک می‌کند و امکان پیش‌بینی و تخمین فعالیت‌های مشکوک به پولشویی را فراهم می‌آورد. بدین منظور، بانک‌ها از نرم‌افزارهای ضد پولشویی (AML)^۲ استفاده می‌کنند و با آن به تحلیل داده‌ها و شناسایی تراکنش‌های مشکوک می‌پردازند. این نرم‌افزار، داده‌های حساب مشتریان را براساس انحرافات که حساب آن‌ها نشان می‌دهد طبقه‌بندی می‌کند. این انحرافات شامل برداشت مبالغ بالا یا افزایش ناگهانی سپرده بانکی است.

موضوع دیگری که در بانکداری الکترونیکی قابل بررسی است، چگونگی احراز هویت و ثبت کد ملی در نظام بانکی است؛ زیرا چه‌بسا برخی با افتتاح چندین حساب اقدام به پولشویی کنند. محدود کردن تعداد حساب‌های اشخاص یکی از عوامل

۱. به همین دلیل بانک‌ها مکلف‌اند در ساعات مقرر بانک مرکزی با یکدیگر تبادل و به روزرسانی داشته باشند. از مصادیق پردازش‌های دسته‌ای، عملیات Batch شبانه است که بانک‌ها برای به روزرسانی دفاتر حسابداری انجام می‌دهند.

2. Anti money laundering.

پیشگیرانه است. همچنین از جمله حساب‌هایی که در فعالیت‌های پول‌شویی استفاده می‌گردند حساب‌هایی هستند که با وجود شماره شناسایی نامعتبرند. در این حساب‌ها شخصی که مشخصات وی در بانک ثبت شده است، استفاده‌کننده حساب نیست. احتمالاً این حساب‌ها یا با همکاری عامدانه کارکنان بانک‌ها افتتاح شده‌اند و یا افرادی با استفاده از کارت‌های شناسایی ملی مفقودی یا سرقت‌شده به طور ماهرانه‌ای اقدام به افتتاح حساب به نام دیگران کرده‌اند.

در حال حاضر، بانک‌ها امکان تطابق چهره شخص با کارت شناسایی ارائه‌شده و اطلاعات موجود در ثبت احوال را از طریق سامانه‌ها ساها دارند، ولی همچنان امکان احراز هویت واقعی فراهم نیست. از این رو، ضروری است که هر چه سریع‌تر فناوری امضای الکترونیکی در کارت‌های شناسایی هوشمند پیش‌بینی شود. چنانچه هویت شخص بر اساس اطلاعات بیومتریک - مثل اثر انگشت که در کارت شناسایی تعبیه شده است - سنجیده شود، تمام حساب‌های جعلی با کد شناسایی غیر معتبر شناسایی خواهند شد و با مسدود کردن این گونه حساب‌ها امکان پول‌شویی محدود می‌شود.

البته طبق ماده ۱۶۹ مکرر قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم ۱۳۹۴ ش. باید در سازمان امور مالیاتی، پایگاه اطلاعات هویتی، معاملاتی، مالی، سرمایه‌ای، بانکی، پولی و اعتباری مؤدیان مالیاتی ایجاد شود. بر اساس تبصره‌های ۴ و ۵ این ماده، ترتیب دسترسی دستگاه‌های اجرایی به اطلاعات موجود در این پایگاه را آیین‌نامه تعیین خواهد کرد که هنوز تصویب نشده است. بنابراین چنانچه امکان دسترسی بانک‌ها به اطلاعات سازمان امور مالیاتی، از طریق بانک مرکزی فراهم شود، علاوه بر اینکه در شناسایی دقیق مشتریان بانک‌ها مفید است، باعث می‌شود که بانک‌ها بتوانند تخمین درستی از سطح فعالیت مشتری و میزان درآمد او داشته باشند و به این ترتیب، انحرافات مالی مشکوک به پول‌شویی را شناسایی نمایند. از طرف دیگر، طبق قانون مزبور، امکان دسترسی سازمان مالیاتی به اطلاعات حساب‌های اشخاص وجود دارد. لذا چه بسا افرادی برای عدم شناسایی دارایی‌ها و فرار مالیاتی، وجوه خود را از بانک‌های مجاز به مؤسسات اعتباری غیر مجاز منتقل نمایند.

۳. اجرای مصوبات شوراهای تخصصی و نظام بانکی

همکاری ناخواسته بانک‌ها در به کارگیری درآمدِ فعالیت‌های نامشروع مخاطراتی دارد. بنابراین تدوین معیارهای ضد پول‌شویی، نقش کلی در تشویق استفاده از اصول اخلاقی برای تدوین اخلاق حرفه‌ای در میان بانک‌ها و دیگر مؤسسات مالی خواهد داشت. در حقیقت، اخلاق حرفه‌ای فرایند تفکر عقلانی است که هدف آن محقق کردن ارزش‌ها و چگونگی حفظ و عمل به آن‌هاست (کازمی علوم، ۱۳۹۲: ش ۲۰/۲۰۳).

گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی^۱ و کمیته نظارت بانکی بال^۲ معیارها و شاخص‌هایی را برای ارزیابی و مؤثر بودن برنامه ضد پول‌شویی کشورها و نظارت بانکی مؤثر بیان کرده‌اند که کشورهای مختلف برنامه‌های ضد پول‌شویی با شرایط خاص خود را با این معیارها تطبیق می‌دهند.

در این خصوص، به موجب ماده ۴ قانون مبارزه با پول‌شویی، شورای عالی مبارزه با پول‌شویی مرکب از وزرای بازرگانی، اطلاعات، کشور و رئیس بانک مرکزی موضوع تصویب‌نامه شماره ۲۱۷۸۶۹/ت ۴۱۷۳۳ به عنوان کمیته تخصصی، اقدام به تدوین دوازده دستورالعمل مطابق با استانداردهای بین‌المللی نموده است.

در خصوص شناسایی مشتریان، تمام بانک‌ها، مؤسسات اعتباری غیر بانکی، تعاونی‌های اعتبار، صندوق‌های قرض‌الحسنه، شرکت‌های لیزینگ و... مکلف‌اند همه مشتریان اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی، ایرانی و خارجی را پس از شناسایی اولیه و کامل، بر اساس ریسک موقعیت شغلی طبقه‌بندی کنند و در صورت نیاز از طریق سامانه ساها (سامانه احراز هویت اشخاص) احراز هویت نمایند.

۱. یکی از اقدامات جهانی در سطح کشورهای پیشرفته صنعتی برای مقابله با پول‌شویی، گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی (Financial Action Task Force on Money Laundering) FATF است. هفت کشور صنعتی (G7) این نهاد را در سال ۱۹۸۹ در پاریس تشکیل دادند و هم‌اکنون ۲۹ کشور در آن عضویت دارند (امینی‌نیا، ۱۳۹۲: ۱۶۲).

۲. کمیته بال سویس از کمیته‌های تحقیقاتی بانک تسویه بین‌الملل با نام اختصای BIS (Bank for International Settlements) در آخر سال ۱۹۷۴ به همت رؤسای بانک‌های مرکزی ۵۱ کشور تشکیل گردید. این کمیته قدرت نظارتی فراملیتی ندارد و رهنمودهای آن هرگز قدرت قانونی نیافت (تذهبی، ۱۳۸۹: ۱۲۵).

خدمات‌رسانی بانکی به اشخاص حقیقی خارجی که سمت دیپلماتیک دارند یا شخص سیاسی حزبی‌اند یا عهده‌دار سمتی در سازمان‌های بین‌المللی‌اند، در صورتی ممکن است که پس از شناسایی، نامه رسمی از اداره کل تشریفات وزارت امور خارجه داشته باشند. همچنین مؤسسات اعتباری ملزم‌اند تا قبل از خدمات‌رسانی به افرادی که متقاضی دریافت هر گونه کارت پرداخت یا نصب ابزار پذیرش فیزیکی (خودپرداز یا پایانه‌های فروش) یا صدور دستور پرداخت الکترونیکی‌اند، هویت آنان را احراز کنند. صرافی‌ها هم موظف‌اند علاوه بر شناسایی مشتریان حقیقی ایرانی و خارجی، اطلاعات هویتی مشتری و تمام عملیات صرافی را در سامانه نظارت ارز (سنا) مستقر در بانک مرکزی ثبت کنند و گزارش‌های معاملات مشکوک سامانه را به واحد اطلاعات مالی ارسال نمایند.

اشخاص حقیقی و حقوقی متقاضی استفاده از خدمات پایه از مؤسسات اعتباری که شناخته شده نباشند، سطح فعالیت آن‌ها بر اساس خوداظهاری مواردی نظیر: صورت گردش حساب شخص در مؤسسه اعتباری، آخرین اظهارنامه مالیاتی، هزینه و درآمد و... سنجیده می‌شود.^۱ تحویل تمام اسناد و مدارک مشتری حقیقی و حقوقی مراجعه کننده به مؤسسه اعتباری مانند دسته چک، دفترچه حساب بانکی، کارت‌های بدهی و... بر اساس شماره کد پستی اشخاص به صورت نامه سفارشی به نشانی پستی آن‌ها اعلام می‌گردد و تحویل اسناد با ارائه اصل نامه و مراجعه حضوری مشتری امکان پذیر است.^۲

تمام کارکنان مؤسسات اعتباری نیز موظف‌اند در صورت مشاهده واریز یا انتقال وجوه نقدی مشتری که بیش از سقف مقرر (یکصد و پنجاه میلیون ریال)^۳ است، از وی توضیح بخواهند و در صورتی که پاسخ قانع کننده‌ای نداشته باشد، مراتب را به مسئول مبارزه با پول شویی در مؤسسه مذکور اطلاع دهند، بدون آنکه مشتری متوجه شود. همین گونه است زمانی که ظن به معاملات و عملیات مشکوک به پول شویی

۱. دستورالعمل نحوه تعیین سطح فعالیت مورد انتظار مشتری در مؤسسات اعتباری ۱۳۸۹.

۲. دستورالعمل نحوه ارسال اسناد و مدارک مشتریان مؤسسات اعتباری، به نشانی پستی آن‌ها ۱۳۸۹.

۳. دستورالعمل اجرایی نحوه گزارش واریز نقدی وجوه بیش از سقف مقرر ۱۳۸۹.

به وجود آید. سپس باید از طریق سامانه جمع‌آوری گزارش معاملات مشکوک، حداکثر تا پایان همان روز در این باره به واحد اطلاعات مالی گزارش داده شود.^۱ مؤسسه اعتباری نیز موظف است عملیات و معاملات اشخاص مظنون به پول‌شویی را که بانک مرکزی اعلام می‌کند، به صورت محرمانه زیر نظر گیرد و گزارش اقدامات را هر سه ماه یک بار به بانک مرکزی اعلام کند.^۲

مؤسسات اعتباری که دفتر نمایندگی یا شعبه در خارج از کشور (واحد برون‌مرزی) دارند، موظف‌اند ترتیبی اتخاذ نمایند که قوانین و مقررات پول‌شویی و دستورالعمل‌های احتیاطی بانک مرکزی به طور کامل در واحدهای مذکور اجرا شود. بدین ترتیب، اگر کشور مقصد مقررات پول‌شویی مطابق با استانداردهای بین‌المللی داشته باشد، باید مقررات مصوب اجرا شود و چنانچه کیفیت پایین‌تری داشته باشد یا دارای مقررات نباشد، واحد برون‌مرزی مکلف به رعایت مقررات جمهوری اسلامی ایران است.^۳

طبق آخرین دستورالعمل، مؤسسه اعتباری موظف است در روابط کارگزاری با بانک خارجی، پس از جمع‌آوری اطلاعاتی نظیر: ساختار مالکیت و مدیریت بانک خارجی، کشور محل استقرار، رویه‌های مربوط به مبارزه با پول‌شویی، وضعیت نظارتی و... نسبت به روابط کارگزاری اقدام نماید تا از برقراری هر گونه ارتباط با بانک‌های اصطلاحاً پوسته‌ای که حضور فیزیکی در قلمرو کشوری که در آن به ثبت رسیده‌اند، ندارند و معمولاً فقط آدرسی برای انجام امور حقوقی دارند و نیز بانک‌هایی که در کشورهای پرخطر از نظر پول‌شویی قرار دارند، خودداری نماید. بانک مرکزی فهرست مناطق پرخطر و بانک‌های پوسته‌ای را به مؤسسات اعتباری اعلام می‌کند.^۴ در نهایت، سوابق و مدارک جمع‌آوری شده از مشتریان بانک، شامل مدارک افتتاح حساب،

۱. دستورالعمل شناسایی معاملات مشکوک و شیوه گزارش‌دهی ۱۳۸۹.

۲. دستورالعمل نحوه مراقبت از اشخاص مظنون در مؤسسات اعتباری ۱۳۸۹.

۳. دستورالعمل مجموعه اقدامات و تدابیر لازم برای حصول اطمینان از رعایت مقررات مبارزه با پول‌شویی در واحدهای برون‌مرزی مؤسسات اعتباری ۱۳۸۹.

۴. دستورالعمل لزوم رعایت مقررات مبارزه با پول‌شویی در روابط کارگزاری و شناسایی بانک‌های پوسته‌ای ۱۳۸۹.

مدارک احراز هویت، اسناد معاملات و اعمال هرگونه تغییرات تا ۵ سال به صورت میکروفیلم و بایگانی الکترونیکی نگهداری می‌شود.^۱ رویکرد پیشگیرانه‌ای که در دستورالعمل‌های شورای عالی پول‌شویی وجود دارد، براساس الگوی معمول در پزشکی که به سطوح سه‌گانه پیشگیری معروف است، در قالب سه الگوی پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث قابل بررسی است:

۳-۱. پیشگیری اولیه

در این مرحله تدابیر و اقداماتی پیش‌بینی شده است که اجازه ورود اشخاص را به شبکه بانکی محدود می‌نماید. بنابراین قالب‌های کنترلی که تهیه شده است، باعث برهم زدن اوضاع و احوال جرم‌زا می‌گردد و عمدتاً تدابیری که وجود دارد، مانع ورود اشخاص با هویت جعلی می‌شود و اطلاعات کامل را راجع به شناسایی اشخاص در اختیار بانک قرار می‌دهد. اولین گام، احراز هویت مشتری -حقیقی یا حقوقی- و آموزش کارکنان بانک‌ها درباره چگونگی احراز هویت و کنترل مدارک است.

در خدمات بانکداری الکترونیکی نیز باید متقاضیان کارت‌های اعتباری اعم از بانام یا بی‌نام احراز هویت شوند و دستگاه‌های کارت‌خوان فروشگاه‌هایی که به حساب فروشنده متصل می‌شوند و همچنین فروشگاه‌های اینترنتی که از طریق درگاه‌های مجازی بانک اقدام به فروش می‌کنند، صاحبان آن‌ها باید احراز هویت شوند. در خصوص دستورهای پرداخت الکترونیکی، بانک موظف است با شناسایی صادرکننده دستور و وجود حساب مقصد، اقدام به انتقال وجه نماید. اصالت کدهای شناسایی و کد پستی اشخاص باید از سامانه‌های اطلاعاتی در دسترس بانک‌ها استعلام شود و تاریخ و زمان استعلام و کپی برابر اصل مدارک در سوابق ضبط شود.

در مورد اشخاص حقیقی یا حقوقی خارجی نیز باید مدارک شناسایی اسکن شوند و جهت اخذ شماره شناسایی اختصاصی از طریق سامانه ساها و صدور مجوز، به واحد

۱. الزامات قانونی نگهداری اسناد در بند «د» ماده ۳۳ قانون پولی و بانکی کشور و دستورالعمل نحوه تشخیص، حذف مطالبات غیر قابل وصول از دفاتر مؤسسه اعتباری و افشای آن در صورت‌های مالی مصوب شورای پول و اعتبار پیش‌بینی شده است.

مبارزه با پولشویی ارسال گردند.^۱ خدمات دهی به نمایندگی های خارجی مقیم ایران مستلزم نامه از اداره کل تشریفات وزارت امور خارجه است و برای سازمان های مردم نهاد خارجی، معرفی نامه وزارت کشور ضروری است. افتتاح حساب جاری برای اشخاص سیاسی خارجی نیز مستلزم شناسایی تمام حساب های جاری متقاضی در شبکه بانکی است و در صورتی که موطن وی از کشورهای باشد که جرایم سازمان یافته یا پولشویی در آن زیاد است، موکول به کسب مجوز از بانک مرکزی خواهد بود.

۲-۳. پیشگیری ثانویه

با توجه به مداخله در این نوع پیشگیری در حالت های خطرناک و حالت هایی که شخص در آستانه وقوع جرم قرار دارد، غایت این نوع پیشگیری تشخیص محل و وضعیتی است که در فراهم کردن زمینه جرم نقش فعال دارد و باعث مهار آن می گردد. تدابیری که در دستورالعمل ها پیش بینی شده است، نشان دهنده اهمیت این مدل پیشگیری است که عمدتاً حالت کنترلی و بازدارندگی نسبت به مواردی دارد که احتمال پولشویی در آنها هست.

مؤسسات اعتباری پس از احراز هویت مشتریان از آنها تعهد می گیرند که اطلاعات درخواستی مؤسسه را ارائه دهند و ضمن رعایت مقررات مبارزه با پولشویی اجازه استفاده اشخاص دیگر از خدمات بانکی را ندهند. در صورتی که تعهدنامه ندهند، خدمات بانکی هم ارائه نمی شود. کد پستی مشتریان بانک نیز هر شش ماه یک بار برای بررسی و آخرین تغییرات از طریق پایگاه های اطلاعاتی ذی ربط کنترل می شود. تحویل اسناد و مدارکی مثل دسته چک یا دفترچه حساب یا کارت بانکی که به متقاضی تعلق می گیرد، با پست سفارشی به نشانی پستی وی اعلام می شود تا با اصل نامه از بانک تحویل گرفته شود.

بانک مکلف است مشتریان را بر اساس خوداظهاری موقعیت اجتماعی، وضعیت مالی، نوع و ماهیت فعالیت حرفه ای، پیشینه مشتری و موطن اصلی و تطبیق با اسناد و

۱. واحد مبارزه با پولشویی در هر بانک در قالب یک اداره مستقل با حدود و اختیارات کافی زیر نظر مستقیم مدیر عامل هر بانک فعالیت می نماید و ضمن همکاری و ارتباط مستمر با دبیرخانه شورا و واحد اطلاعات مالی، اطلاعات مورد نیاز و گزارش معاملات مشکوک را ارسال می نماید.

مدارک ارائه شده طبقه‌بندی نماید. بر این اساس، مشاغل غیر مالی مثل تلافروشان، فروشندگان خودرو، مسکن، اشیای عتیقه یا دارندگان وکالت کلی برای انجام تمام امور اشخاص، اشخاصی که نام آن‌ها در فهرست جرایم تروریستی یا مرتبط با پول‌شویی قرار دارد، اصناف فاقد کد اصناف و اشخاص سیاسی خارجی که در معرض ریسک بیشتر پول‌شویی قرار دارند، متناسب با طبقه تخصیص داده شده، تحت نظارت و مراقبت ویژه قرار می‌گیرند. حتی به دلیل ریسک بالای برخی موارد - برای نمونه - افتتاح حساب جاری برای محجوران و آوارگان و پناهندگان ممنوع است. همچنین آوارگان و پناهندگان نمی‌توانند کارت بانکی داشته باشند یا از خدمات بانکداری الکترونیکی استفاده نمایند. برای مراقبت بیشتر و اینکه امکان ردیابی وجوه فراهم شود، نرم‌افزارهای بانک باید طوری طراحی شوند تا پرداخت بیش از مبلغ یکصد و پنجاه میلیون ریال به صورت نقدی توسط تحویلداران امکان‌پذیر نباشد و صرافی‌ها هم به جای اینکه معادل ریال را نقدی دریافت کنند، باید از دستگاه کارت‌خوان مرتبط با حساب خودشان استفاده کنند. حتی در مواردی که مشتری صرافی از خرید ارز منصرف می‌شود و مبلغ ریالی مورد نظر بیشتر از سقف مقرر است، نباید به صورت نقدی پرداخت شود و باید به حساب مشتری واریز گردد.

به طور معمول نیز برای اطمینان از فعال بودن حساب‌های بانکی و زنده بودن صاحب حساب و یا در مواردی که تغییر عمده در وضعیت مشتری ایجاد شده است یا احتمال شرکت در عملیات پول‌شویی یا تأمین مالی تروریسم وجود دارد، مؤسسات مالی باید نسبت به تطبیق و به روز کردن اطلاعات در دوره‌های زمانی ۳ و ۶ ماهه اقدام نمایند. مؤسسات اعتباری همچنین باید به طور موازی در روابط کارگزاری که با سایر بانک‌های خارجی دارند، از برقراری ارتباط با بانک‌های پوسته‌ای و بانک‌های خارجی که در نقض مقررات انگشت‌نما هستند و قوانین پول‌شویی را ندارند، خودداری کنند.

۳-۳. پیشگیری ثالث

در این مرحله، بر اساس قراینی مانند رفتار مشکوک مشتریان، به رغم دو پیشگیری قبلی، به احتمال زیاد پول‌شویی به وقوع پیوسته است. بنابراین سیستم بانکی باید

بلافاصله با اعلام گزارش به واحد اطلاعات مالی از تکرار و تداوم پولشویی پیشگیری کند. مرحله شناسایی مربوط به کسانی می‌شود که مدارک شناسایی درخواستی بانک را ارائه نکرده و یا در مهلت تعیین شده مغایرت در مدارک را اصلاح ننموده و یا اطلاعات غیر واقعی یا مدارک جعلی داده‌اند.

از این رو، مؤسسات مالی باید با نظارت بر عملیات و معاملات، از اشخاص مظنون به پولشویی که اسامی آن‌ها را واحد اطلاعات مالی یا بانک مرکزی اعلام کند، با پیش‌بینی اعلام هشدار که در نرم‌افزارهای بانک تعبیه می‌شود، هر ۳ ماه یک بار فعالیت‌های این اشخاص را به بانک مرکزی گزارش کنند. به علاوه، در مواردی که افراد وکالت کلی برای انجام امور اشخاص دارند یا مشخص می‌شود که پس از فوت صاحب حساب، تراکنش بالاتر از سقف مبلغ مقرر صورت گرفته است و یا در حالی که اشخاص سیاسی خارجی از دریافت خدمات بانکی انصراف دهند، مراتب به بانک مرکزی و واحد اطلاعات مالی گزارش می‌شود.

در رابطه با واریزهای بیش از سقف مقرر که در مؤسسات مالی و صرافی‌ها انجام می‌شود، اگر مشتری از تکمیل فرمی که برای این منظور پیش‌بینی شده است خودداری نماید و یا از ارائه اطلاعات استنکاف ورزد و یا در فرمی که تکمیل کرده است، توضیحات قانع‌کننده درباره منشأ پول نداده باشد و ظن به پولشویی وجود داشته باشد، مؤسسه مالی مکلف است مراتب را به واحد اطلاعات مالی گزارش کند. بانک‌ها مکلف‌اند بر اساس سطح فعالیت و میزان سقف گردش مالی مشتری، نرم‌افزاری را تهیه کنند تا شناسایی و گزارش تراکنش‌های نامتناسب با سطح فعالیت مالی مشتری را امکان‌پذیر سازد. بنابراین در مواردی که فعالیت بانکی مشتری با حرفه او منطبق نباشد - مثل انتقال متعدد مبالغ جزئی و انتقال سریع از حساب مشتری به حساب دیگر - یا تغییرات ناگهانی در تراکنش‌های حساب وجود داشته باشد - مثل برداشت ناگهانی یا واریز غیر متعارف به حساب - واحد مبارزه با پولشویی مؤسسه مالی مکلف است از طریق سامانه جمع‌آوری گزارش معاملات مشکوک، اقدام به اعلام گزارش به واحد اطلاعات مالی نماید.^۱

۱. برخی معیارهای شناسایی معاملات مشکوک به طور مستمر در پایگاه اطلاع‌رسانی دبیرخانه شورای عالی مبارزه با پولشویی به نشانی www.iranaml.ir به روزرسانی می‌شود.

پیشنهادها

بنا بر آنچه گذشت، با هدف بهره‌گیری بیشتر از ظرفیت‌های موجود برای پیشگیری از جرم پول‌شویی می‌توان راهکارهای زیر را پیشنهاد کرد:

طبق مواد ۴ و ۶ آیین‌نامه‌های اختصاص شناسه ملی و شماره ملی به تمام اشخاص حقیقی و اتباع ایرانی، همه بانک‌ها مکلف‌اند پایگاه‌های اطلاعاتی خود را به نحوی ساماندهی کنند که همه افراد اعم از حقوقی و حقیقی با شناسه ملی یا شماره ملی شناخته شوند. همچنین در ماده ۶ آیین‌نامه مستندسازی جریان وجوه در کشور تصریح شده است که نرم‌افزارهای سیستم‌های اطلاعاتی باید به گونه‌ای طراحی شوند تا امکان جستجو بر اساس شناسه ملی و شماره ملی فراهم گردد و شناسایی افراد در هر بانک به طور جداگانه امکان‌پذیر باشد. اما با توجه به جایگزین نشدن کارت‌های هوشمند^۱ به جای کارت‌های ملی فعلی، امکان ثبت اطلاعات غیر واقعی اشخاص در سیستم‌های اطلاعاتی بانک وجود دارد و به رغم اینکه امکان تصدیق هویت اشخاص از طریق تطبیق اطلاعات مندرج بر روی کارت و عکس ملحق به آن، با اطلاعات موجود در ثبت احوال به صورت برخط و از طریق سامانه‌ها و وجود دارد، امکان تشخیص تطابق دقیق استفاده‌کننده کارت وجود ندارد. با اتصال کارت ملی هوشمند به یک کارت خوان می‌توان به اطلاعات درون آن دسترسی پیدا کرد. هنگام استفاده از این کارت، حضور صاحب کارت ضروری است؛ زیرا تصدیق هویت علاوه بر عکس، از طریق اطلاعات بیومترکی (اثر انگشت) صاحب کارت نیز صورت می‌گیرد؛ بدین نحو که صاحب کارت بعد از قرار دادن کارت خود در خوان انگشت خود را روی حسگر اثر انگشت قرار می‌دهد و در صورت تطابق اثر انگشت با آنچه در سیستم بانکی از صاحب حساب ثبت و ذخیره شده است، امکان ادامه عملیات وجود خواهد داشت. علاوه بر این، به دلیل امکان پردازش و پشتیبانی از کاربردهای مختلف و افزودن کاربرد جدید در کارت هوشمند ملی، در صورت راه‌اندازی سامانه متمرکز بانکی بنا بر الزام بند «الف» ماده ۴۹ قانون برنامه توسعه پنجم و یکپارچه شدن کل شبکه بانکی، امکان

۱. بند «د» ماده ۴۶ قانون برنامه توسعه پنجم و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۹۱ هیئت وزیران.

نظارت و کنترل بانک مرکزی نسبت به تراکنش‌های حساب‌های اشخاص بر اساس شماره ملی هر فرد امکان‌پذیر است.^۱ از طرف دیگر، آسیب عمده‌ای که باعث دشواری در ردیابی وجوه حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی می‌گردد، این است که در حال حاضر مؤسساتی بانکی در کشور فعالیت می‌کنند که در وبگاه بانک مرکزی ثبت نشده‌اند، ولی به دلیل اینکه قبل از قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی بر اساس آیین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیر تجارتي ۱۳۳۷ تشکیل شده‌اند، هم‌اکنون در حال کار می‌باشند و تحت نظارت بانک مرکزی و ضوابط آن در مبارزه با پول‌شویی قرار نگرفته‌اند.

از بعد کیفی و در مقام مقایسه، میزان مجازات جرم پول‌شویی به عنوان جرم مانع اثر بازدارندگی مناسبی ندارد. این در حالی است که در جرایمی چون اخفای مال سرقتی بیشتر به این مهم توجه شده است. علاوه بر آن، همان طوری که در قانون جرایم رایانه‌ای برای برخی جرایم مشابه در فضای فیزیکی مثل نشر اکاذیب در ماده ۸ این قانون به دلیل گستردگی آثار زیانبار عمل، مجازات شدیدتر تعیین شده که قابل گذشت نیز نمی‌باشد، با توجه به اینکه از طریق بانکداری الکترونیکی امکان پول‌شویی با حجم و سرعت بیشتر وجود دارد، برای نوع الکترونیکی آن نیز ضروری است که مجازات

۱. ایجاد سیستم بانکی یکپارچه به منظور نظارت بانک مرکزی، در بند ۶ مصوبه مورخ ۹۳/۵/۱۹ هیئت وزیران در راستای سیاست‌های اقتصادی خروج از رکود (بسته خروج از رکود دولت) به شرح ذیل مورد تأکید قرار گرفته است:

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف است به منظور افزایش شفافیت، ارتقای کارایی در تخصیص منابع و ارتقای سلامت مالی و اعتباری در نظام بانکی، نسبت به توسعه زیرساخت‌های لازم و تعریف چارچوب‌ها و استانداردهای سامانه بانکداری یکپارچه ظرف شش ماه اقدام و زمینه استقرار کامل سیستم یکپارچه بانکی را به عمل آورد، به گونه‌ای که عملیات بانکی از جمله محصولات، خدمات، عملیات راهبری و مدیریت آن‌ها از طریق دسترسی به پایگاه داده‌های مشترک و متمرکز در قالب یک سیستم انعطاف‌پذیر و مشتری‌محور قابل ارائه بوده و دسترسی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به سامانه مذکور برای استخراج اطلاعات و نظارت بر عملکرد مؤسسات اعتباری امکان‌پذیر گردد. مؤسسات اعتباری موظف‌اند ظرف دو سال از تاریخ ابلاغ این تصویب‌نامه، سامانه بانکداری یکپارچه خود را به تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برسانند. در صورت عدم انجام این تکلیف، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نسبت به اعمال مجازات‌های انتظامی و سایر ضمانت‌های اجرایی قانونی در انجام فعالیت‌ها و ارائه خدمات مؤسسات اعتباری حسب مورد اقدام خواهد نمود (روزنامه خراسان، ۱۳۹۳/۶/۲۹؛ ش ۱۴۰/۲۸۷۸۹).

مستقل پیش‌بینی شود. توضیح اینکه طبق ماده ۲۷ قانون جرایم رایانه‌ای برای تکرارکنندگان این جرایم بر حسب نوع مجازات، محرومیت از بانکداری الکترونیکی نیز پیش‌بینی شده است. از طرف دیگر، به دلیل ریسک منابع انسانی و امکان نفوذ پول‌شویان در کارکنان بانک لازم است بر اساس ماده ۲۱ کنوانسیون مریدا که از منابع داخلی می‌باشد، جرم‌انگاری ارتشا نیز در بانک‌های خصوصی که حجم عمده‌ای از مبادلات مالی از طریق این بانک‌ها انجام می‌شود، صورت گیرد. همچنین پیش‌بینی برخی محرومیت‌ها برای مرتکبان پول‌شویی همانند برخی تخلفات بانکی ضروری است؛ برای مثال، بر اساس دستورالعمل حساب جاری، یکی از شرایط افتتاح حساب جاری در ماده ۳ آن نداشتن سابقه چک برگشتی است یا طبق ماده ۱۱ آیین‌نامه وصول مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول مؤسسات اعتباری (ریالی و ارزی) برای مشتریان بدحساب بانک، عدم اعطای تسهیلات و تحویل دسته‌چک و... پیش‌بینی شده است یا محرومیت‌های مندرج در ماده ۵ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، مثل شرکت در مناقصه، تأسیس شرکت، دریافت کارت بازرگانی برای افرادی که از تسهیلات بانکی در غیر محل مجاز استفاده می‌کنند.

نتیجه‌گیری

نظام پولی و بانکی که مهم‌ترین نظام تأثیرگذار بر نظام اقتصادی است، مسئولیت انحصاری در پیشگیری از جرم پول‌شویی را بر عهده دارد و از آنجا که میزان موفقیت نظام بانکی در پیشگیری از جرم مزبور با درجه سلامت نظام اقتصادی ارتباط مستقیم دارد، در نظام بانکی اکثر کشورها توجه ویژه‌ای به این جرم شده است. در این مقاله، سه راهکار پیشگیرانه در نظام بانکی فعلی ایران بررسی و طبقه‌بندی شد. اولین راهکار، کنترل بیرونی از طریق بانک مرکزی است که رویکرد پیشگیرانه وضعیت‌محور دارد و به دنبال برهم زدن شرایط ماقبل بزهکاری و حذف و محدود کردن عوامل جرم‌زا می‌باشد تا فرصت‌های ارتکاب جرم را کم کند. دومین راهکار، استفاده از سامانه‌های نظارتی به منظور پیشگیری فناورانه درون‌بانکی است، به نحوی که امکان ردیابی تراکنش‌های مشکوک به پول‌شویی فراهم گردد. آخرین راهکار پیشگیرانه، اتخاذ تدابیر

مناسب از طریق تصویب دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌ها و ابلاغ آن‌ها به سیستم بانکی است. گرچه این قوانین و مقررات مجوز اقدامات لازم را برای پیشگیری از جرم پول‌شویی فراهم نموده‌اند، نمی‌توان ادعا نمود که سیستم بانکی کشور از تمام توانمندی‌های موجود برای پیشگیری از جرم پول‌شویی بهره می‌برد.

کتاب‌شناسی

۱. ابراهیمی، شهرام و مجید صادق نژاد نائینی، «تحلیل جرم‌شناختی جرایم اقتصادی»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، دوره دوم، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۲ ش.
۲. السان، مصطفی، حقوق بانکداری اینترنتی، چاپ دوم، تهران، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۲ ش.
۳. امینی‌نیا، عاطفه، اقدامات اجباری شورای امنیت و چارچوب‌های حقوقی آن، تهران، فرهنگ‌شناسی، ۱۳۹۲ ش.
۴. بارانی، محمد و علی افراسیابی، «پیشگیری وضعی از جرم به عنوان رهیافتی معارض یا تعامل‌گر با آموزه‌های حقوق بشر»، دایرةالمعارف علوم جنایی، کتاب دوم، تهران، میزان، ۱۳۹۲ ش.
۵. تذهیبی، فریده، پول‌شویی و روش‌های مبارزه با آن، تهران، جنگل، ۱۳۸۹ ش.
۶. حسینی، سیدحسین و محمدمسعود ملازمیان، «بررسی تطبیقی پیشگیری وضعی از جرم ارتشا در حقوق ایران و کنوانسیون مریدا»، پژوهش‌نامه حقوق کیفری، سال ششم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۴ ش.
۷. کاظمی علوم، مهدی، «مروری جامع بر مفاهیم اخلاق حرفه‌ای در حسابداری و کسب و کار اسلامی»، نشریه بانک ملی ایران، شماره ۲۰۳، آبان و آذر ۱۳۹۲ ش.
۸. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «کیفرشناسی - جرم‌شناسی نو- درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار»، تازه‌های علوم جنایی، مجموعه مقالات، تهران، میزان، ۱۳۸۸ ش.

موجز المقالات

تعارض الأدلة في إثبات الجرائم الموجبة للقصاص والدية والتعزير؛ النماذج والحلول

- عبّاس الزراعة (أستاذ بجامعة كاشان)
 - أميد المتقى الأردكاني (ماجستير بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام)
- «تعارض أدلة إثبات الدعوى» مسألة يظهر في مجال الإثبات الجزائيّ والحقوقيّ. مع ذلك تحقّق هذه القضية في الإثبات الجزائيّ يستلزم عواقب هالكة التي تحتاج إلى رعاية وإمعان نظر أكثر. مع الرجوع إلى قانون العقوبات الإسلاميّة ومعايير رفع التعارض الموجودة في علم أصول الفقه، مع أنّه لنا أن نختار حلولاً عامّة كالتخيير والتساقط والتقدّم القانونيّ و... لكن تطبيق كلّ حلّ مع نماذج مختلفة لتعارض أدلة إثبات الدعوى قد وضع على عاتق القاضى. فى الدراسة الحاليّة عبر استغلال الأسلوب التوصيفيّ والتحليليّ بسبب وجود الاختلاف فى النظام الإثباتيّ للجرائم الحديّة مقارنة مع بقيّة الجرائم، قد ركّزنا على نماذج تعارض أدلة إثبات الجرائم الموجبة للقصاص والدية والتعزير وعرضنا حللاً لأنّها ومناسباً لكلّ نموذج. أهميّة هذه الدراسة هي أنّ هل كفاءة

الحلول المذكورة في قانون العقوبات الإسلامية منوط إلى أن يختار كل حل مناسب لنموذج التعارض الواقع؛ لذلك مع دراسة هذا الموضوع في مسيرة التجاوز عن قضية التعارض ذهب إلى مساعدة القاضى الجزائى وسناعده في تنفيذ العدالة أكثر فأكثر. وفي نهاية المطاف لنا أن نذكر أن نوع الجرم ونوع الدليل ونموذج التعارض يعتبر ثلاثة شروط هامة في اختيار الحل المناسب لرفع التعارض والتي لا بد أن يلتفت إليها القاضى. المفردات الرئيسة: التعارض، الأدلة الجزائية، نماذج التعارض، حل رفع التعارض.

سقوط القصاص دون تضمين ديون المقتول المديون (نظرة فقهية في المادة ٤٣٢ لقانون العقوبات الإسلامية)

□ حسين الناصريّ المقدّم (أستاذ مشارك بجامعة فردوسى بمشهد)
□ مرتضى كشاورزى ولدانئى (طالب بمرحلة الدكتوراه بفرع الفقه ومبادئ القانون الإسلامى)

مع أنّ عقوبة القصاص في موارد قتل العمد وضعت من ناحية الإسلام كقانون ثابت إلاّ أنّه في بعض الموارد وفي ظروف خاصّة، قابلة للسقوط. أحد الموارد التي في سقوط القصاص أو عدمه محلّ نظر هي ما إذا كان المقتول مديوناً وأولياؤه يريدون القصاص. والسؤال الذي يطرح في هذا الصعيد هو أنّه هل في هذا الفرض للغرماء أن يمنعوا استيفاء القصاص. أو لنا أن نقتصّ القاتل دون تضمين حقوق الغرماء أو استيفاء القصاص فيما إذا كانت ديون القاتل استوفيت أو ضمّنت. قانون العقوبات الإسلامية المصادق عليه سنة ١٣٩٢ اتّبع في هذا الفرض رأى بعض فقهاء الإمامية وقال بجواز القصاص لأولياء المقتول دون تأدية ديونه أو تضمينها. من جانب آخر ذهب بعض الفقهاء كالإمام الخميني في كتاب تحرير الوسيلة إلى أنّ الأحوط عدم جواز القصاص إلاّ إذا التزم أولياء الدم بتأدية الديون أو تضمينها. الدراسة الحالية التي تمّت على أساس الآراء الفقهية للإمام الخميني بعد مناقشة ومعالجة أقوال الموافقين والمخالفين وصلت إلى أنّ على أساس ظاهر الروايات الواردة في هذا المجال وكذلك التحفّظ لحقوق الغرماء عدم القصاص أنسب وأوجه.

المفردات الرئيسة: القصاص، سقوط القصاص، المقتول المديون، الديون، الغرماء.

الاتجاه المعول على الضمير حول المسؤولية الجزائية

□ عادل الساريخاني (أستاذ مشارك بجامعة قم)

□ قاسم إسلامي نيا (طالب بمرحلة الدكتوراه بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام بجامعة قم)

لا مجال للشك في أنّ بدايات القانون الجزائي الحديث والذي تعتبر كقانون معول على الإنسان كانت أول خطوة للالتفات إلى شخصية الإنسان وهذا مع ورود المسؤولية الجزائية إلى المباحث القانونية المتعلقة بشخصية مرتكب الجريمة. مع الاعتراف بالأهمية السامية لموضوع المسؤولية الجزائية في حقل السياسة الجزائية، كانت ثمرة معرفة الإنسان الدينية هي جذب وتلفيق المسؤولية الضميرية في جميع مراحل إجراء القواعد القانونية تجريمًا كانت أو المسؤولية الجزائية أو تنفيذ العقوبات. أهمية المفروض المذكور هي أنّ الاستغلال الكثير من ظرفية السياسة الجزائية كان متعارضًا مع مبادئ المعرفة الإنسان الدينية التي تقتضى كرامة الإنسان وضرورة ازدهار الاستعداد الهام والحيوي للسلطة على النفس (بواسطة قوة باسم الضمير) بعيدًا عن العوامل الخارجية. الدراسة الحالية مع تعريف وتوصيف الضمير والتعرض لأهميته وآثار ولوازم ازدهار المسؤولية الضميرية أبدت وأثبتت لزوم تلفيق المسؤولية الجزائية مع المسؤولية الضميرية مركزة على عناصر من النظام الاعتقادي والأخلاقي في الإسلام.

المفردات الرئيسة: الضمير، المسؤولية الضميرية، الإنسان، معرفة الإنسان، المسؤولية الجزائية.

السياسة الجنائية التقنيّة لإيران في الحماية عن الشاهد

□ أبو الحسن الشاكري (أستاذ مشارك بجامعة مازندران)

□ رضا الرضائي (طالب بمرحلة الدكتوراه بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام بجامعة مازندران)

لا مجال للشك في أنّ حضور الشاهد في نظام العدالة الجزائية أحد مناظر السياسة الجزائية المشاركة. التي تظهر أكثر في المجتمعات التي يحكمون عليها الجمهور (المجتمعات الديمقراطية). لذلك يجب أن يجعل الشهود كأحد الناشطين في عملية العدالة الجزائية تحت تدابير وإجراءات في الحماية عنهم. من الواضح أنّ التدابير التي تستخدم للحماية عن الشاهد، تدابير استثنائية. لذلك تعيين إحراز شروط أعمالها المبنية

على كل من الضابط الشخصي أو النوعي يكون على المرجع القضائي وما زال في أعمال وتنفيذ هذه التدابير حفظ حقوق المتهم أولى لأنّ المتهم في معرض المحكومية. وتجدر الإشارة إلى أنه لا بدّ وأن تكون هذه التدابير، من جانب مركزه على الحرّيات الفردية ومن جانب آخر مركزه على مصالح الحكومة التي السياسة الجزائية لإيران في حق التقنين متأثرة منها. الاتجاه الأساس من حيث اتباع المنهج الاتقائي للسياسة الجنائية في مجال تقنين وتنظيم القواعد ومديرية إجراءات التي ترغّب الشهود على الحضور في نظام العدالة الجزائية تمنع عن تحميل الضرر والخسارة على الشهود. لذلك، السياسة الجزائية الاتقائية لا بدّ وأن تعوّل على محاكمة خاصّة ومن جملتها أن إرعاب الشاهد يحتاج إلى أن يعدّ من أحد أقسام التجريم. ومن الأمور الهامة التي لا بدّ وأن تلاحظ في هذا المجال هي: جلب المتهم دون الإحضار، إرجاع الملفّ مباشرة إلى المحكمة والتحقيق خارجاً عن الترتيب الواقعي. ووصولاً إلى هذا الغرض، تغيير وجه ومنظر الشاهد واستخدام القناع يمكن أن يساعد على الوقاية من الأعمال الإرعابية ضدّ الشاهد.

المفردات الرئيسة: الشاهد، تدابير للحماية، نظام العدالة الجزائية، المنهج الاتقائي للسياسة الجنائية، المحاكمة الجزائية الخاصة.

اتّجاه المحكمة الجزائية الدولية إلى عفو الجرائم الدولية من منظور قاعدة منع المحاكمة المجددة

- أمين زحمتكش (ماجستير بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام بجامعة جيلان)
- مجتبي جاني بور (أستاذ مساعد بجامعة جيلان)
- مهين السبحاني (أستاذة مساعدة بجامعة جيلان)

لا مجال للشكّ في أنّ العفو عن مجرمي الدولية يعتبر أحد أسباب اللا جزائية. والمحكمة الجزائية الدولية كمؤسسة رائدة في الصراع مع ثقافة اللا جزائية وتضمنين منافع العدالة ولها تكليف خطير في الممانعة عن فرار مرتكبي الانتهاكات الشديدة لحقوق الإنسان والفرار عن المسؤولية الجزائية الدولية مع التوسّل إلى شتى الحيل للمصونيّة عن المجازاة كالعفو. وعلى أمل الوصول إلى هذا المهمّ، اتّجاه المحكمة

الجزائية الدولية في الحالة التي مرتكبو الجرائم الدولية بعد المحاكمة في محكمة وطنية أو بعد الملاحظة وعملية التحقيق من ناحية اللجنة المحققة عن الواقع أن يُعفو وبعد ذلك على غرض الممانعة عن تنفيذ أعمال الصلاحية التكميلية للمحكمة وأن يستندوا كدفاع إلى البند الـ«ج» للمادة العشرين لميثاق رم حول منع المحاكمة المجددة وهذه مسألة درسناها في هذه الدراسة. على أساس الحصيلة التي وصلنا إليها في هذه الدراسة يبدو أن استناد منتهكي حقوق الإنسان استناداً إلى العفو أو الصفح على أساس قاعدة منع المحاكمة المجددة، لا يصير مانعاً عن محاكمتهم من ناحية المحكمة؛ مع أن في الأخير أخذ القرار في هذا المجال يقع في إطار صلاحية المحكمة.

المفردات الرئيسية: المحكمة الجزائية الدولية، العفو، الجرائم الدولية، قاعدة منع المحاكمة المجددة، اللجنة المحققة عن الواقع.

الوقاية عن جريمة غسيل الأموال في النظام المالي والبنكي

□ السيد حسين الحسيني (أستاذ مساعد بجامعة فردوسي بمشهد)
 □ أفشين آذري متين (طالب بمرحلة الدكتوراه بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام بجامعة الشهيد بهشتي)

لا شك في أن المصارف والمؤسسات المالية تعتبر كمراكز هامة للمبادلات المالية. لذلك استخدام تدابير خاصة ومؤثرة للحيلولة دون دخول الأموال اللا شرعية إلى النظام البنكي لها أهمية بالغة. وللوصول إلى هذه الغاية، من الضروري في المرحلة الأولى أن يُجرى تدابير حاسمة ورعاية خاصة من ناحية البنك المركزي عند تأسيس البنوك والمؤسسات المالية وتنفيذ العملية المضادة لغسيل الأموال. وبما أن النظام البنكي الحديث صار بديلاً للنظام البنكي التقليدي والقرطاسي، فعليه من اللائق للنظام البنكي الحديث على غرض التعرف على المعاملات البنكية المشكوكة بغسيل الأموال وكوقاية فنية، أن يمهد الآليات ومراكز دفع النقود المجهزة بالأساليب الدقيقة. الخطوة الثانية هي التحفظ على المعايير البنكية لمكافحة غسيل الأموال كضوابط حول إحراز الهوية وتقسيم وتصنيف الأشخاص وتعيين مستوى فعالية زبائن البنك وروابط البنك مع بقية البنوك.

المفردات الرئيسية: جريمة غسيل الأموال، المعاملات المشكوكة، البنك المركزي، النظام البنكي الإلكتروني، الوقاية.

الدفاع المشروع الظاهريّ

□ فيروز المحموديّ جانكيّ (عضو الهيئة التدريسيّة بجامعة طهران)
 □ آزاده الصادقيّ (طالبة بمرحلة الدكتورا بفرع قانون العقوبات وعلم الإجرام بجامعة تربية المدّرس)

في الدراسة الراهنة نستهدف مناقشة الآراء والأقوال الحقوقيّة حول الذين يعتقدون صادقاً وساذجاً أنّهم في معرض هجوم الآخرين ورأوا أنّه يجب عليهم الدفاع عن أنفسهم ولكن الأمر في الواقع ليس هكذا، وعلى أساس هذا الشعور بالهجوم، يدافعون عن أنفسهم. ما الوضعيّة الحقوقيّة وما حكم هذا الدفاع؟ والجدير بالذكر أنّ ثمة ثلاث نظريّات حول هذه المسألة. النظريّة الأولى تجعل عمل المرتكب في حقل الرفع، والنظريّة الثانية ترى أنّ هذا العمل من قبيل الدفاع المشروع والنظريّة الثالثة ناقشت ودرست هذا العمل من حيث إيجاد العنصر المعنويّ للجريمة أو عدمه كأحد الأركان اللازمة لوقوع الجريمة. ومما يجب أن نشير إليه أنّ هذا الموضوع قد نوقش وعولج من منظور النظام القانونيّ لإيران والفقهاء؛ فإنّ هاهنا عدد من القانونيين يرى أنّ هذا العمل الظاهريّ مجاز وطائفة أخرى من القانونيين لا يسوّغون هذا العمل والحال أنّ النظام القانونيّ لإيران ساكت حول هذا العمل. حصيلة الدراسة أنّ الدفاع الظاهريّ في ظروف خاصّة منها تقصير المهاجم الظاهريّ في تغليب المدافع الظاهريّ واعتقاد المدافع الظاهريّ المعقول في وجود الخطر أن يكون من الأسباب المبرّرة للدفاع ومع تواجد ظروف خاصّة أخرى ومن جملتها عدم تقصير المهاجم الظاهريّ في التباس المدافع الظاهريّ واعتقاد المرتكب المعقول بوجود الخطر أن يكون من العلل الرافعة للمسؤوليّة الجزائيّة.

المفردات الرئيسيّة: الدفاع المشروع، الدفاع الظاهريّ المشروع، الأسباب المبرّرة، الأسباب الرافعة، المعقوليّة، كون الخطر قريب الوقوع، الالتباس.

جريان الخيارات في الإقالة

□ روح الله السپهرىّ
 □ أستاذ مشارك بالجامعة الحرّة بنراق

أحد المبادئ والقواعد الهامّة في عمليّة المحاكمة هي مسألة صلاحية السلطات والمراجع القضائيّة. هذا المبدأ ينشأ من مبدأ هامّ آخر وهو مبدأ كون المحكمة قانونيّة

ويُعدّ من القواعد الآمرة في المحاكمة الجزائية. وهذا على صيغة ليس لطرفي الدعوى أن يوافقا على غير ما وضع وأسس القانون للمحكمة. وتجدر الإشارة إلى أنّ هذا المطلب من موارد تمييز المحاكمة الجزائية عن المحاكمة المدنيّة. مع ذلك في أصول المحاكمات الجزائيّة وفي قضية الصلاحيّة المحليّة، قد أعطى المقتنّ، مسوّغ العدول على أساس ظروف ومقتضيات خاصّة ومعينة إلى بعض السلطات وفي ظروف خاصّة. في الواقع هذا الأمر يحسب من قبيل نقض الصلاحيّة المحليّة واستثناء لهذه القاعدة. وهذا الأمر التفت إليه في نظامي أصول المحاكمات لإيران وفرنسا. اعتباراً لأهميّة الموضوع نحتاج إلى تبريرات متقنة وقوية لرفع الصلاحيّة عن المرجع القضائيّ الواجد لهذه السلطة. أحد هذه التبريرات هي مقولة التحفّظ للنظم والأمن العامّ والتي التفت إليها المقتنّ الإيرانيّ والفرنسيّ مع اختلافات قليلة. من الواضح أنّ في بعض الموارد سهولة المتابعة والتسريع في عمليّة التحقيقات يمكن أن يعتبر من أحد هذه التبريرات. في المادّة الراهنة حاولنا ضمن التعرّض لهذه التبريرات ومقارنتها في النظامين القانونيّين المذكورين أن ندرس ونناقش مستوى نزعة كلا المقتنّين في تجويز هذا الموضوع الاستثنائيّ في عمليّة المحاكمة الجزائية. التعرّف على هذا الموضوع ومقارنته له دور هامّ في تضمين حقوق المتّهم والمجرم والمجتمع كلاعبين في عمليّة المحاكمة الجزائية. المفردات الرئيسيّة: المحاكمة الجزائية، الصلاحيّة العمليّة، صلاحيّة المحكمة، الاستثناء، النقض، النظم والأمن العامّ.